
مقالات نظامیه

رفیع الدین نظام العلماء تبریزی طباطبائی

به ویرایش
زهراسادات رضوی

نشر دینا

سرشناسه	نظام العلماء، محمد رفیع بن علی اصغر، ۱۲۵۰ - ۱۳۲۶ ق.
عنوان و نام پدیدآور	مقالات نظامیه / رفیع الدین نظام العلماء تبریزی طباطبائی؛ ویراستار و هرا سادات رضوی.
مشخصات نشر	تهران: دینا، ۱۳۹۳.
مشخصات فقهی	۲۲۴ ص. ۱۴/۵ × ۲۷/۵ س.م.
شابک	۹۷۸-۶۰۰-۷۵۲۳-۱۰-۰
وضعیت فهرست نویسی	فهی
موضوع	اخلاقی اسلامی -- متون قدیمی یا قرن ۱۴
موضوع	اسلام -- مطالب گونه گون
موضوع	اندروژنامه ها
رده بندی کنگره	۷۱۳۹۳ م ۸۶۸ ن BP۲۲۷/۸۱
رده بندی دیویی	۲۹۷/۶۱
شماره کتابشناسی ملی	۳۵۴۸۶۲۹

مقالات نظامیه

رفیع الدین نظام العلماء تبریزی طباطبائی

ویراستار: زهرا سادات رضوی

صفحه آرا: فاطمه مجیدی

چاپ اول: ۱۳۹۳

شمارگان: ۵۰۰ نسخه

قطع و تعداد صفحات: ۳۴۲ صفحه رقعی

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۷۵۲۳-۱۰-۰

بها: ۲۲۰۰۰ تومان

اندرس: سیدخندان، خیابان سروش، کوچه حبیبی، پلاک ۴۶، واحد ۳

فهرست

۵	مقدمه
۱۱	شرح فهرست مقالات
۱۵	دیاچه
۲۳	در سبب تألیف
۲۷	مقاله و مجلس اول
۳۵	مقاله و مجلس دوم
۴۰	مقاله و مجلس سیم
۴۴	مقاله و مجلس چهارم
۴۸	مقاله و مجلس پنجم
۵۴	مقاله و مجلس ششم
۶۱	مقاله و مجلس هفتم
۶۵	مقاله و مجلس هشتم
۷۴	مقاله و مجلس نهم
۷۹	مقاله و مجلس دهم
۸۸	مجلس و مقاله یازدهم
۹۷	مجلس و مقاله دوازدهم
۱۰۶	مجلس و مقاله سیزدهم
۱۱۷	مجلس و مقاله چهاردهم
۱۲۳	مجلس و مقاله پانزدهم
۱۳۹	مجلس و مقاله شانزدهم
۱۵۱	مجلس و مقاله هفدهم
۱۵۵	مجلس و مقاله هجدهم
۱۵۷	مجلس و مقاله نوزدهم

۱۶۷.....	مجلس و مقاله بیستم.....
۱۷۵.....	مجلس و مقاله بیست و یکم.....
۱۷۷.....	مقاله بیست و دوم.....
۱۷۸.....	مقاله بیست و سیم.....
۱۸۰.....	مجلس و مقاله بیست و چهارم.....
۱۸۲.....	مقاله بیست و پنجم.....
۱۸۶.....	مقاله بیست و ششم.....
۱۸۸.....	مقاله بیست و هفتم.....
۱۹۰.....	مقاله بیست و هشتم.....
۱۹۵.....	مقاله بیست و نهم.....
۱۹۸.....	مقاله سی ام.....
۲۰۴.....	مقاله سی و یکم.....
۲۱۲.....	مقاله سی و دوم.....
۲۱۹.....	مقاله سی و سیم.....
۲۲۲.....	مقاله سی و چهارم.....
۲۳۰.....	مقاله سی و پنجم.....
۲۳۶.....	مقاله سی و ششم.....
۲۴۰.....	مقاله سی و هفتم.....
۲۵۰.....	مقاله سی و هشتم.....
۲۵۸.....	مجلس و مقاله سی و نهم.....
۲۶۹.....	مقاله چهلّم.....
۳۰۹.....	حاشیه‌ها.....
۳۱۳.....	واژه‌نامه.....
۳۳۷.....	فهرست اعلام.....

مقدمه

در دوره‌های مختلف نثر پارسی، متون فراوانی در سبک‌های مختلف و مضامین متنوع خلق شده که تعداد اندکی از آنها از راه تصحیح و چاپ مجدد در اختیار همگان قرار دارد، اما انبوهی از آنها همچنان مسکوت مانده‌اند. مقالات نظامیه در زمره این دسته از آثار قرار داشت.

در اغلب آثارى که از روزگاران پیشین بر جای مانده است، فارغ از موضوع اثر، کوششی در جهت ارتقاء کلام از سطح مستقیم و خبری به سمت زبان انشایی و هنری، با استفاده از آرایه‌های ادبی، مشهود است که این امر سبب پیرستن اثر به زمره آثار ادبی می‌شود.

از میان ژانرهای مختلف ادبی موجود در ادبیات فارسی، «ادبیات تعلیمی» (Didactic Literature) بسامد بالایی داشته است و طیف وسیعی از آثار خلق شده در این حوزه قرار می‌گیرند. در ادبیات تعلیمی تلاش بر این است که موضوع مورد نظر با بیانی ادبی و هنری به مخاطب تعلیم داده شود. طبیعی است که تبهر و هنرمندی همه نویسندگان و شاعران در خلق یک اثر تعلیمی و ادبی یکسان نبوده و آثار خلق شده در این حوزه از ارزش‌های هنری یکسانی برخوردار نیستند، اما حتی آثارى که از لحاظ هنری کم مایه باشند نیز، به لحاظ تاریخی، دارای ارزش‌اند.

متن حاضر اثری تعلیمی است در حوزه مذهب و اخلاق که شاید آن را به لحاظ بیان گزارش‌گونه و مستقیمش نتوان در زمره «ادبیات تعلیمی» جای داد، اما استفاده نویسنده از اشعار شاعرانی مانند سعدی و سنایی و جامی، که هر کدام از مشاهیر ادبیات تعلیمی هستند، اثر را از سطح تعلیمی فراتر برده و گاهی به سطح ادبی نزدیک می‌کند.

مطالب این اثر در چهل مقاله طرح ریزی شده‌اند و در هر مقاله اقوال متعدد و متفاوتی از مشاهیر مذهب و ادب ذکر شده است. اگر مقالات را دسته بندی موضوعی کنیم، می‌توان آنها را به سه موضوع اصلی تقسیم کرد. بقیه مقالات زیر مجموعه این سه موضوع قرار می‌گیرند:

۱. دین اسلام

الف. بحث‌هایی اعتقادی در اصول دین (توحید، نبوت، امامت، معاد)

ب. بحث‌هایی پیرامون امتیاز مذهب امامیه

پ. رفع برخی وسوسه‌ها و شبهه‌ها در مسائل اعتقادی اسلام

ت. توضیح برخی آداب اسلامی مانند پاکیزگی و تمجید اسلام

۲. اخلاق

الف. بحث‌هایی در اینکه چگونه پرورش نفس (شهوت و غضب) انسان را از

حد تعادل خارج می‌کند.

ب. «ادب» و اهمیت آن

پ. اهمیت تعلیم و تربیت

۳. مواعظ و حکمت‌ها

نویسنده این اثر رفیع‌الدین نظام‌العلماء تبریزی طباطبایی نام دارد. کاتب

نسخه محمدعلی بن محمد اسماعیل تبریزی است و ناشر آن محمدن موسی

صدیق‌الکتاب تبریزی است که در سال ۱۳۱۰ هجری قمری (۱۲۷۱ هجری شمسی)

اقدام به چاپ سنگی اثر کرده است.

این اثر در دوران قاجار تدوین شده و همان‌طور که در کتاب تصریح شده، به

درخواست و تشویق یکی از شاهزادگان، که تخواسته نامش در اثر ذکر شود، منتشر

شده است.

در دو مورد حاشیه‌هایی به خط نستعلیق، که با خط نسخه متفاوت است، در کتاب نوشته شده و نویسنده خود را محمود حامد قزوینی معرفی کرده است؛ یک مورد از آنها در ابتدای کتاب است و شعری است با موضوع «ادب» در انتهای کار نیز سایر تألیفات نویسنده را ذکر کرده است.

در بخش «واژه‌نامه» سعی شده، برای تسهیل استفاده از کتاب، برخی واژه‌های دشوار و دور از ذهن توضیح داده شوند و برای تنظیم آن، از لغت‌نامه دهخدا و فرهنگ سخن استفاده شده است.

لازم به توضیح است که در نسخه عنوان برخی از مقالات در شروع مقاله ذکر شده اما در برخی موارد عنوان مقاله درج نشده. به سبب آنکه عنوان مقاله‌ها در فهرست کتاب وجود دارد، برای حفظ شکل نسخه، عنوان‌ها همان‌گونه ذکر شده‌اند.

همچنین در نسخه، صفحاتی با عنوان «غلط‌نامه» برای رفع اشتباه‌های موجود در متن تنظیم شده بود که با اعمال آنها بر متن و تصحیح کتاب بر اساس آن دیگر لزومی به درج آن صفحات در متن نبود.

در مورد سایر تیتراها نیز اساس بر حفظ شکل نسخه بوده؛ مثلاً تیترا «لطیفه» به سه شکل ثبت شده: لطیفه، لطیفه، لطیفه. و با عنوان «نصیحت» نیز به سه شکل ثبت شده: نصیحت، نصیحت، نصیحت. در مورد عنوان‌های «فائده» و «وصیت» نیز همین مطلب صادق است. تنها در مواردی که این کلمات در متن نیز آمده‌اند، برای همخوانی با شیوه انتخاب شده در ویرایش، که اساسش بر رسم‌الخط امروزی کلمات بوده، تغییر داده شده‌اند. مثلاً کلمه «فائده» در متن به «فایده» تبدیل شده است.